

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертацію Вінкова Веніаміна Юрійовича
«Соціально-психологічні особливості вироблення молоддю
уявлень про життєвий успіх», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія;
психологія соціальної роботи

Прагнення до життєвого успіху – природна потреба будь-якої людини. Однак, саме у молоді бажання успішно реалізуватися у певних сферах життя часто домінує порівняно з іншими віковими групами. У наш час суспільно-політичних, економічних та культурних трансформацій постійної динаміки зазнають загальноприйняті норми, цінності, стереотипи, що в кінцевому результаті призводить до зміни традиційних уявлень про світ та місце особи в ньому. На цьому фоні уявлення про успіх, життєвий успіх та успішну особистість також суттєво трансформувалися, набувши нового аксіологічного значення. У вітчизняній та зарубіжній психології є певні напрацювання щодо семантичної структури таких уявлень. Поряд із цим, важливо дослідити як саме уявлення про життєвий успіх виробляються, які чинники та механізми цьому сприяють. Знання про особливості такого вироблення можуть стати в нагоді людям (особливо молоді), які переживають життєву кризу, з якихось причин втратили сенс життя або не мають чіткого уявлення про життєві перспективи. На жаль, конкретних емпіричних вітчизняних досліджень з цієї проблематики практично не існує. А отже, тема дисертації В.Ю.Вінкова цілком може розглядатися як своєчасна та актуальна в науково-теоретичному й практичному значенні.

Аналіз змісту дисертації дозволяє вести мову про наступне. Її автор чітко й коректно визначив мету, об'єкт, предмет і завдання власного дослідження, логічно вибудував та реалізував алгоритм наукового пошуку й структуру роботи.

Спираючись на широке коло вітчизняних і зарубіжних психологічних,

соціологічних, філософських розвідок, у першому розділі роботи дисертант ґрунтовно розглядає поняття «успіх» і «життєвий успіх», чітко формулює визначення цих категорій та відмінності між ними, аналізує дослідження з проблематики уявлень стосовно життєвого успіху.

Беручи до уваги два основні підходи щодо розуміння уявлень (концепції образу світу Д.Леонтьєва та соціальних уявлень С.Московічі), В.Ю.Вінков запропонував авторську теоретичну модель структури уявлень про життєвий успіх (рис. 1.2., С.47). Вона, на наш погляд, викликає інтерес, оскільки включає компоненти (аксіологічний, інструментальний і темпоральний), що органічно поєднують соціальні та індивідуальні складові уявлень про життєвий успіх. Автор, таким чином, застосовує комплексний підхід до вивчення цих уявлень, що дозволяє глибоко та всебічно дослідити окреслену проблему. При цьому «ядром» уявлень про життєвий успіх дисертант вважає саме соціальні орієнтири (С.45), *«...що є водночас елементом соціального світу і внутрішнього світу особистості»* (С. 47).

Деталізація вище зазначеної точки зору зроблена здобувачем у підрозділі 1.3. Так, досліджуючи соціально-психологічні умови розвитку уявлень про життєвий успіх, дисертант веде мову про вироблення цих уявлень на трьох рівнях: соціокультурному (панівна культура), соціально-психологічному (референтна група) та індивідуальному (життєвий досвід).

Логічним видається зміст другого розділу дисертації, присвячений вивченню соціально-психологічних особливостей вироблення молоддю уявлень про життєвий успіх. Стратегія емпіричного дослідження здобувача органічно впливає з його попередньої теоретичної моделі, яка містить особистісні та соціально-психологічні компоненти. Відповідно до цього, В.Ю.Вінков обрав комплекс психодіагностичних методик, спрямованих на вивчення індивідуально-психологічних та соціально-психологічних показників. Такий підхід у поєднанні з системою математико-статистичних методів дозволив виявити ряд цікавих результатів. Зокрема, особливий інтерес викликають виявлені у молоді орієнтири життєвого успіху (С. 81). Серед них найбільш важливими постають добрі взаємини та творча

самореалізація, тоді як соціальне визнання й багатство уявляються найменш актуальними. З нашого погляду, ці результати «ламають» наявні у сучасній культурі переважно негативні стереотипи щодо молоді та характеризують останню як ініціативну, творчу й спрямовану перш за все на інших.

Доречним видається порівняння В.Ю.Вінковим уявлень щодо засобів досягнення життєвого успіху в різних соціально-демографічних групах молоді (з різним профілем навчання та соціально-економічним статусом). Також на увагу заслуговують запропоновані автором змістовні соціально-психологічні характеристики молоді з різними орієнтирами життєвого успіху (всього сім типів). Цікаві результати отримані дисертантом у вивченні аксіологічного, темпорального та інструментального компонентів уявлень про життєвий успіх. Зокрема, з'ясувалося, що така цінність як конформність найбільш виражена у молоді з переважною більшістю виокремлених автором орієнтирів життєвого успіху (5 із 7). У кожному зі складових темпорального компонента уявлень про життєвий успіх (ретроспективний, презентативний, проспективний виміри) дисертант, на основі авторського семантичного диференціалу, виділив по кілька груп молоді, які потім порівнював між собою за шкалами п'яти відібраних методик. Таким чином, В.Ю.Вінков отримав і детально проаналізував досить великий масив даних. Схожий принцип поділу було використано й у дослідженні інструментального компоненту уявлень про життєвий успіх. Привертає увагу те, що, на відміну від попередніх етапів дослідження, отримані результати не показали чітких психологічних характеристик груп молоді з різними уявленнями про засоби досягнення успіху. Проведений факторний аналіз дав можливість дисертантові поглибити дані про існуючі у молоді уявлення щодо способів досягання життєвого успіху.

Варто відзначити третій розділ дисертації. У ньому описано результати емпіричної перевірки гіпотези про те, що минулий досвід невдач і успіхів є чинником процесу вироблення уявлень про життєвий успіх, опосередкованою ланкою якого постають мотиватори соціально-психологічної активності, самоствавлення, сенсожиттєві орієнтації і

цінності. Наслідком таких емпіричних розвідок стала побудова В.Ю.Вінковим досить цікавої та змістовної теоретико-емпіричної моделі вироблення уявлень про життєвий успіх (рис. 3.2.1.), яка включає два напрями (індивідуально-змістовий і соціально-змістовий). Варто відзначити, що зміст цієї моделі, окрім основного рисунку, розкривається у шести додаткових схемах (рис. 3.2.2. – 3.2.7.), які деталізують отримані результати. Таке урахування багатьох механізмів та чинників формування уявлень про життєвий успіх дозволило дисертантові комплексно і ґрунтовно розкрити досліджувану проблему. Потребують окремого схвалення виявлені й описані автором роботи соціально-психологічні особливості вироблення молоддю уявлень про життєвих успіх – соціально-компенсаторні, соціально-статусні, владно-статусні, маніпулятивно-орієнтаційні, нормативно-орієнтаційні.

Сприймання інформації суттєво полегшує ілюстративний матеріал (гістограми, психологічні профілі, кореляційні плеяди тощо), яким дисертант супроводжує частину результатів. Загальні висновки, як і висновки до кожного розділу, мають чіткий та науково коректний характер, відповідають поставленим меті й завданням. Текст автореферату відповідає змістові дисертації. Наведені у роботі результати пройшли належну апробацію.

У цілому представлена до захисту дисертація оцінюється нами високо й позитивно, однак, як і будь-яке наукове дослідження, вона містить певні дискусійні моменти і викликає окремі зауваження та побажання.

По-перше, підкреслюючи роль індивідуальних і соціальних чинників у виробленні уявлень молоді про життєвий успіх, автор роботи декларує пріоритетність власної уваги саме на соціальних детермінантах (що є цілком логічним, зважаючи на предмет і мету його дослідження). Разом із тим, вважаємо, що соціально-психологічні особливості вироблення вище згаданих уявлень були б повніше вивчені, якби дисертант врахував регіональні, крос-культурні особливості респондентів (чому сприяла підібрана автором вибірка досліджуваних, яка включала представників

трьох різних регіонів України – Півночі, Центру і Заходу), а також мікросоціальні чинники (сім'я та ін.).

По-друге, таке глобальне та актуальне, за нашим переконанням, дослідження, яке до того ж має досконале графічне представлення у вигляді теоретико-емпіричної моделі вироблення уявлень про життєвий успіх, потребує цілком конкретного практичного впровадження результатів. Це, наприклад, може бути розробка комплексу психологічних рекомендацій щодо створення соціальної програми допомоги молоді, яка переживає життєві труднощі (про що власне йдеться у практичному значенні отриманих результатів дисертації (С.23), чи то презентація авторського тренінгу з розвитку успішності або самоактуалізації особистості, а можливо, програма психологічного консультування молоді з минулим досвідом невдач і т.ін. Така розробка логічно доповнила б та збагатила дисертацію.

По-третє, у роботі зустрічаються окремі неточності. Зокрема, на С.84 дисертант посилається на таблицю Г.2, додаток Г, у якій мають бути відображені результати за Н-критерієм Краскела-Воллеса. Натомість, у додатку Г, замість однієї таблиці Г.2, є 8 різних таблиць (Г.2.1. – Г.2.8), які містять результати частотного аналізу.

Наведені вище зауваження мають швидше рекомендаційний характер і не позначаються на позитивному враженні від роботи в цілому.

Узагальнюючи вище сказане, можна дійти висновку про те, що дисертація **«Соціально-психологічні особливості вироблення молоддю уявлень про життєвий успіх»** є оригінальним, самостійним, цілісним і завершеним дослідженням, яке має науково-теоретичну новизну та сприяє розв'язанню актуальної проблеми сучасної соціальної психології. Зміст та оформлення роботи відповідають вимогам *«Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»*, затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (з наступними змінами, внесеними постановами КМУ). Автор дисертації,

Вінков Веніамін Юрійович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент: доцент кафедри
екологічної психології та соціології
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
кандидат психологічних наук, доцент

М. А. Дроздова

Підпис М. А. Дроздової засвідчую

Перший проректор Національного
університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка,
доктор історичних наук, професор

В. О. Дятлов